

بررسی رابطه بین ریسک اعتباری با قیمت تمام شده پول مطالعه موردی بانک های ملی استان ایلام

مهراب پکنده^۱، محمد نازی^۲

^۱ کارشناس ارشد حسابداری.

^۲ کارشناس ارشد حسابداری.

نام نویسنده مسئول:

مهراب پکنده

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱/۵

چکیده

با توجه به اینکه قیمت تمام شده پول بیانگر مدیریت صحیح منابع و مصارف و هزینه های بانک می باشد و ریسک اعتباری بیانگر مدیریت پرداخت و وصول تسهیلات می باشد ارتباط این دو می تواند مبنای دقیقی برای بررسی کارآئی مدیران و عملکرد بانک باشد. جامعه آماری در این تحقیق بانک های ملی استان ایلام به تعداد ۳۶ شعبه می باشد و نمونه آماری شامل ۳۶ شعبه بود که نمونه گیری به روش سر شماری انجام شد. داده های تحقیق از صورت های مالی در ۵ سال متوالی از سال ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۸ شعب بانک به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده ها از ضریب همبستگی پیر سون و اسپیرمن، رگرسیون چند متغیره استفاده شد. یافته های پژوهش حاکی از این است که بین ریسک اعتباری، مطالبات سررسیده، مطالبات معوق، مطالبات مشکوک الوصول، نوع وثائق مطالبات مشکوک الوصول، سن تقویمی مطالبات مشکوک الوصول با قیمت تمام شده پول در بانک ملی استان ایلام رابطه مستقیم و بین وصول مطالبات با قیمت تمام شده پول رابطه معکوس وجود دارد. از آنجایی که بین ریسک اعتباری با قیمت تمام شده پول رابطه وجود دارد به مدیران بانک پیشنهاد می شود که اهداف راهبردی بانک در زمینه کاهش ریسک اعتباری بایستی بیشتر معطوف به وصول به ترتیب مطالبات مشکوک الوصول، مطالبات معوق و مطالبات سررسیده باشد تا میزان هزینه ی مطالبات مشکوک الوصول در بانک کاهش یابد و نوع وثائق نیز در پرداخت و وصول مطالبات مد نظر قرار گیرد.

واژگان کلیدی: ریسک اعتباری، قیمت تمام شده پول، بانک ملی، استان ایلام.

مقدمه

تسهیلات اعطایی که بانک ها به مشتریان می دهند از مهمترین و با ارزشترین دارایی های آنها محسوب می شود و بخش عمده های از در آمد بانک ها از همین طریق تامین می شود. بانکداری نیز مانند سایر فعالیت های اقتصادی با ریسک های مختلفی مواجه است که در این بین ریسک اعتباری از اهمیت ویژه ای برخوردار است. بانک ها و مؤسسات مالی نیز مانند هر بنگاه اقتصادی دیگر با ریسک مواجه هستند. ماهیت فعالیت های مالی و سر و کار داشتن آن با مفاهیمی نظیر اعتبار، سیستم های پرداخت و نرخ های مختلف، این گونه مؤسسات را در برابر ریسک های ویژه ای قرار می دهد و از سوی دیگر روند پرشتاب توسعه فعالیت های مالی، نوآوری های فنی و پیچیده تر شدن سیستم های مالی باعث شده اصول مدیریت ریسک به صورت جزء اجتناب ناپذیری از هر مؤسسه مالی درآید [۱۳]. با توجه به اینکه بانک ها واسطه جوه هستند، فعالیت وام دهی یکی از فعالیت های مهم بانک ها محسوب می شود. این بخش از فعالیت های بانک در معرض ریسک اعتباری قرار دارد و مستلزم بررسی وضعیت اعتباری وام گیرندگان توسط بانک ها است. به منظور کاهش این نوع ریسک و هزینه های ناشی از افزایش مطالبات معوق، بانک ها و مؤسسات اعتباری در سالهای اخیر با عنایت به توصیه های کمیته بال، توجه زیادی به مقوله ریسک اعتباری داشته اند [۵].

وقوع بحران های بانکی در دهه های اخیر در کشورهای صنعتی و بویژه در کشورهای در حال توسعه به دلایلی همچون فرار سپرده ها، افزایش مطالبات معوق بانک ها، رکود اقتصادی و غیره باعث اختلال در نظم بازارهای مالی شده و زمینه ورشکستگی بسیاری از بانک ها را فراهم می آورد. طی بررسیهای بعمل آمده، علت اصلی وقوع این موضوع عدم کفایت سرمایه بانک ها شناسایی شده است. بنابراین اهمیت مقوله ریسک و مدیریت آن بیش از پیش نمود یافته است [۱۳]. قیمت تمام شده پول در بانک ها به عوامل مختلفی بستگی دارد که مهمترین عامل در تعیین قیمت تمام شده پول هزینه های عملیاتی و غیر عملیاتی است.

هزینه های عملیاتی شامل همه هزینه هایی است که بانک ها بابت جذب سپرده ها متحمل می شوند که عمده آن مربوط به سود پرداختی به سپرده های مشتریان است. هزینه های غیر عملیاتی شامل هزینه های اداری و پرسنلی، هزینه های استهلاک اموال منقول و غیر منقول و هزینه مطالبات مشکوک الوصول و ... است. با افزایش تورم، هزینه های عملیاتی و غیر عملیاتی بانک ها همزمان افزایش یافته ضمن آنکه متقاضیان دریافت تسهیلات نیز با این افزایش، متحمل هزینه های ناخواسته خواهند شد. چرا که با افزایش هزینه های عملیاتی بانک ها به منظور حفظ حاشیه سود خود، تسهیلات جدید به متقاضیان را با نرخ های بالاتری پرداخت خواهند کرد. درخصوص رشد هزینه های عملیاتی می توان چنین استدلال نمود که زمانی که نرخ سود سپرده ها کمتر از نرخ تورم باشد سپرده گذاران تمایلی به سپرده گذاری در بانک ها ندارند، چراکه تورم موجب کاهش قدرت خرید آنان شده و ارزش پول را کاهش می دهد. لذا چنانچه سود متعلقه به سپرده های بانکی از نرخ تورم پائین تر باشد در عمل ارزش پول سپرده گذاران در بانک کاهش یافته و به واسطه بازدهی بالاتر و جذابیت سایر بازارها منجمله بازار مسکن، ارز و یا طلا، نقدینگی از نظام بانکی خارج و به بازارهای یاد شده سرازیر می شود. البته لازم به ذکر است مدت زمان نگهداری پول در دست مشتریان محدود بوده و پول بالاخره به شبکه بانکی باز می گردد. بنابراین تورم به طور مستقل در افزایش یا کاهش حجم منابع بانک ها تاثیر چندانی نداشته و تنها منجر به تغییر ترکیب و سهم سپرده های سرمایه گذاری خواهد شد. در این حالت ممکن است میزان سپرده های سرمایه گذاری مدت دار کاهش و سپرده های جاری و کوتاه مدت افزایش یابد. در این راستا کاهش سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت به نفع سپرده های جاری و کوتاه مدت بیانگر کاهش توان تشکیل سرمایه است چراکه تأثیرگذاری رشد سپرده های مدت دار بر روی سرمایه گذاری معنی دارتر از رشد سپرده های دیداری بوده و بانک ها از محل سپرده های مدت دار می توانند تسهیلات بلندمدت جهت تأمین مالی پروژه های سرمایه گذاری اعطا نمایند [۲۱].

بیان مساله

در جهان امروز فعالیت های مالی و اقتصادی فراوانی وجود دارد که خالی از ریسک نیست. در واقع ریسک همیشه وجود دارد و قابل حذف شدن نیست، اما می توان آن را کنترل کرد و کاهش داد. بقای بنگاههای اقتصادی تحت تاثیر عوامل متفاوتی است که برخی از آنها در کنترل بنگاها و برخی دیگر خارج از کنترل بنگاهها هستند. بانکها و موسسات مالی به عنوان بنگاههای اقتصادی نیز از این امر مستثنی نیستند و با انواع ریسک مواجه می باشند که می توان آنها را در دو گروه تقسیم بندی کرد، گروه اول ریسک های مالی هستند که شامل ریسک نرخ ارز، ریسک نرخ سود، نرخ ریسک اعتباری، ریسک نقدینگی و ریسک تورم می باشد و گروه دوم ریسک های غیرمالی شامل ریسک مدیریتی، ریسک سیاسی، ریسک صنعت، ریسک عملیاتی، ریسک قوانین و مقررات و ریسک نیروی انسانی می باشد. یکی از وظایف بانکهای تجاری، جذب سپرده از سرمایه گذاران و اعطای تسهیلات بانکی است. تسهیلات بانکی قسمت عمده داراییهای بانکهای تجاری را تشکیل می دهند و در عین حال اعطای این تسهیلات، بانک را در معرض ریسک اعتباری قرار می دهد. اگرچه بیشتر فعالیتهای بانکی می تواند منشاء ریسک اعتباری باشد ولی تسهیلات بانکی بزرگترین منشا ایجاد ریسک اعتباری اند. بنابراین یکی از راهکارهای جلب اعتماد مشتریان، ایجاد انگیزه برای سپرده گذاری مجدد و رویگردانی آنان از بازارهای کاذب از طریق افزایش نرخ های سود متناسب با رشد نرخ تورم می باشد که این امر افزایش قیمت تمام شده پول را به دنبال خواهد داشت. رشد هزینه های پرسنلی و اداری ناشی از تورم و افزایش هزینه های مربوط به مطالبات مشکوک الوصول نیز جزو مواردی هستند که هزینه های غیر عملیاتی و متعاقبا قیمت تمام شده پول را افزایش خواهند داد [۱۰].

ارائه تسهیلات مالی یکی از فعالیت های مهم نظام بانکی کشور تلقی می شود. برای اعطای تسهیلات باید درجه اعتبار و قدرت بازپرداخت اصل و فرع دریافت کننده تسهیلات را تعیین نمود. بنابراین یکی از جنبه های مهم در فرآیند اعطای تسهیلات از سوی بانکها، برآورد واقع بینانه از احتمال عدم بازپرداخت تسهیلات از سوی مشتریان است تا از این طریق، اقدامات و تصمیمات لازم برای پیش گیری و یا مقابله با زیان های احتمالی در نظر گرفته شود. برخی از مزایای بکارگیری درست مدل های رتبه بندی اعتباری و اجرای فرآیند اعتبارسنجی بصورت کمک به افزایش جریان نقدینگی در بانک، تصمیم گیری بهتر در زمینه اعطای تسهیلات و افزایش اطمینان از بازپرداخت تسهیلات می باشد [۸]. انواع مختلفی از ریسک ها موسسه های مالی و اعتباری را تهدید می کند. بنابراین مدیران سازمان ها، باید ریسک های موجود را شناسایی و مدیریت کنند [۶].

ریسک عبارت است از تمدیدی فرصت زا جهت دستیابی به موفقیت و منفعت، در فرهنگ لانگمن ریسک به معنای احتمال وقوع چیزی بد یا نامطلوب و یا احتمال وقوع خطر تعریف شده است، به بیان دیگر می توان ریسک را احتمال برآورده نشدن پیش بینی های آینده در نظر گرفت. به طور کلی ریسک دو نوع می باشد، حالت اجباری و اختیاری که نوع دوم آن قابلیت کنترل و مدیریت را دارد. [۴] ریسک اعتباری مهمترین ریسک محسوب می شود. بطور کلی برقراری ارتباط منطقی بین ریسک و بازده، عامل اصلی تخصیص بهینه منابع و تضمین سودآوری شرکتها خواهد بود [۹]. و به منظور کاهش این نوع ریسک و هزینه های ناشی از افزایش مطالبات معوق، بانک ها و موسسات اعتباری در سالهای اخیر با عنایت به توصیه های کمیته بال، توجه زیادی به رتبه بندی و اعتبار سنجی مشتریان خود معطوف داشته اند. در واقع رتبه بندی روشی است که بر اساس آن بانک ها می توانند ضمن اندازه گیری ریسک اعتباری مشتریان، نسبت به کنترل و مدیریت آن نیز اقدام نمایند. در سالهای اخیر به دلیل افزایش حجم مطالبات معوق و سررسید گذشته بانک های کشور، موضوع رتبه بندی و اعتبارسنجی مشتریان مورد توجه اغلب بانک ها قرار گرفته است [۵] بنابراین توجه به قیمت تمام شده پول می تواند در کاهش ریسک اعتباری موثر باشد و بالعکس وصول تسهیلات و کاهش ریسک اعتباری می تواند در قیمت تمام شده پول موثر باشد و نظریه اینکه این موضوع تاکنون مورد بررسی علمی قرار نگرفته است می تواند راهگشای برنامه کاری مدیران بانکی و مسئولان اقتصادی باشد. و همچنین از آنجاکه قیمت تمام شده پول معمولا در سطح کلان بانکی محاسبه می شود و در استانها کمتر مورد توجه قرار گرفته محاسبه این شاخص و بررسی ارتباط آن با ریسک اعتباری در بانک های ملی استان ایلام می تواند جالب توجه باشد.

مبانی نظری و ادبیات پژوهش

ساختار اقتصادی ایران و همچنین عوامل دیگری همچون توسعه نیافتگی بازارهای سرمایه و شبکه های غیر بانکی، موجب شده است سهم قابل توجهی از سرمایه گذاریهای مورد نیاز برای توسعه صنایع و زیرساخت های کشور از طریق شبکه بانکی تامین مالی شود، بنابراین موفقیت بانکها در تجهیز منابع از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در عین حال بانک ها با تخصیص و توزیع منابع مالی در بخش های مختلف اقتصاد و بین فعالین اقتصادی، نقش قابل ملاحظه ای در بهبود امر تولید، اشتغال و رشد اقتصادی ایفا می نمایند. همان اندازه که تجهیز و تخصیص کارآمد منابع مالی در بهبود اقتصاد یک کشور تاثیر مثبت و توسع های دارد، عدم بازگشت منابع مالی از طرف دریافت کنندگان منابع مالی منجر به اخلاص در سیستم بانکی و در نتیجه اقتصاد کشور می شود، بنابراین لازم است عوامل و شرایطی که منجر به ناکارآمدی در تجهیز و تخصیص منابع مالی می شوند شناسایی و کنترل شوند. یکی از این عوامل ریسک اعتباری است که ساده ترین تعریف آن احتمال رخ دادن زیان در یک معامله اعتباری است. ریسک اعتباری هنگامی رخ می دهد که گیرنده تسهیلات به علت عدم توان یا تمایل به تعهدات خود در مقابل دهنده تسهیلات و در تاریخ سر رسید عمل نکند. ریسک اعتباری از مهمترین ریسکهای است که علی الخصوص نهادهای پولی و مالی را تحت تاثیر قرار می دهد. این ریسک به حالت های زیر خودش را نشان می دهد: ۱- احتمال کاهش توان بازپرداخت اصل و فرع تسهیلات دریافتی توسط مشتری، ۲- احتمال عدم بازپرداخت اصل و فرع تسهیلات دریافتی توسط مشتری، ۳- احتمال معوق شدن بازپرداخت اصل و فرع تسهیلات دریافتی توسط مشتری [۲]. از عمده ترین دلایل ریسک اعتباری می توان به عوامل درون بانکی و برون بانکی اشاره نمود. بانکها به طور فزایندهای از طریق مسائل درون بانکی از قبیل معاملات بین بانکی، تامین مالی تجاری، معاملات ارزی، اوراق قرضه، سهام عادی، معاملات اختیار، قبول تعهدات صدور ضمانت نامه و تسویه معاملات در معرض ریسک اعتباری قرار می گیرند. جدا از عوامل داخلی که مربوط به شیوه مدیریت بانک در تخصیص منابع و تبیین سیستم هایی برای رتبه بندی مشتریان و مواردی از این قبیل می باشد، عوامل کلان اقتصادی (عوامل برون بانکی) همچون نرخ رشد اقتصادی، نرخ تورم، حجم پول، شاخص قیمت سهام، نرخ ارز نیز از جمله عوامل مهمی هستند که بر توانایی بازپرداخت گیرنده تسهیلات اعتباری اثر گذاشته و در نهایت باعث اثر گذاری بر ریسک اعتباری بانکها می شوند. بنابراین بررسی تاثیر عوامل کلان اقتصادی بر ریسک اعتباری بانکها و تلاش در جهت کاهش بخشی از این نوع ریسک که در اثر تغییرات عوامل کلان اقتصادی ایجاد شده است می تواند نقش موثری در بهبود شرایط مالی بانکها ایجاد نماید [۲۲].

معنای ریسک

با مراجعه به منابع مختلف علمی با تعاریف متفاوتی از ریسک مواجه می شویم در واقع یک اتفاق نظر کلی بر روی تعریف ریسک وجود ندارد. واژه ریسک از کلمه ایتالیایی ریسکار به معنای مبادرت به کار دلیرانه کردن، گرفته شده است. برخی ریسک را مبین خطری می دانند که باعث انحراف نامطلوب نتایج آینده از آنچه مورد انتظار بوده است، می شود. کمیته بال ریسک را به صورت احتمال وقوع حوادث غیرمنتظره احتمال رخ دادن زیان تعریف کرده است [۱۴]. اما مفهوم اصلی که تمام این تعریفها بر آن تاکید دارند این است که ریسک احتمال وقوع پیشامدی در آینده می باشد که ممکن است زیان بار یا سودمند باشد البته عدهای بر این باورند که این عدم اطمینان به آینده قابلیت محاسبه دارد. مفهوم ریسک با نااطمینانی تفاوت دارد بدین معنا که نااطمینانی شرایطی است که در آن پیشامدهای ممکن که در آینده اتفاق می افتند، مشخص و معلوم نیستند یا این که، اگر این پیشامدها مشخص و معلوم باشند، احتمالات مربوط به وقوع این پیشامدها در دسترس نمی باشند و زمانی که هر کدام یا هر دو این موارد پیش می آید، تصمیم گیری نسبت به آینده پیچیده و مشکل می شود و از این رو فضای نااطمینانی بر تصمیمات حاکم می گردد [۱۵].

ابعاد ریسک

اگر ریسک را به عنوان یک پدیده مورد بررسی قرار دهیم، از ابعاد گوناگونی می توان به آن نگاه کرد. می توان ریسک را از چهار جهت تقسیم بندی و تعریف کرد که شرح مختصری از این تقسیم بندی اشاره می کنیم.

۱- ریسک مولد و غیرمولد:

ریسک مولد ریسکی است که متضمن ارزش افزوده است؛ در حالیکه ریسک غیرمولد ریسکی فاقد ارزش افزوده است. سرمایه گذاری در پروژه اکتشاف معدن، متضمن نوع اقتصادی ریسک است؛ در حالیکه شرکت در جلسه قمار که آن هم نوعی به خطر انداختن مال به امید کسب مال بیشتری است ریسک غیرمولد شمرده می شود [۱۶].

۲- ریسک قابل کنترل و غیر قابل کنترل:

ریسک قابل کنترل می تواند به وسیله تصمیم گیرنده، کنترل شود یا تحت تاثیر قرار گیرد؛ در حالیکه تصمیم گیرنده در ریسک غیرقابل کنترل، هیچگونه کنترلی بر ریسک ندارد. به ریسک قابل کنترل، ریسک واکنشی و به ریسک غیر قابل کنترل ریسک شانس گفته می شود. به عنوان مثال صاحب خودرو با رعایت موارد ایمنی مثل استفاده از دزدگیر می تواند خود را در برابر قسمتی از ریسک سرقت پوشش دهد؛ اما اگر با رعایت موارد ایمنی بازهم با خطر سرقت روبرو شود، ریسک غیر قابل کنترل خواهد بود [۱۶].

۳- ریسک از جهت سود و زیان:

ریسک را به دو دسته ریسک واقعی (خالص) و سوداگرانه (برد و باخت) تقسیم می کنند. بدین صورت که ریسک واقعی، همواره دربرگیرنده زیان است همانند مالکیت خودرو که در صورت تصادف، زیان وارد می شود و در غیر اینصورت، وضعیت، بدون تغییر است و ریسک سوداگرانه، سود و زیان را در بردارد نمونه بارز آن مالکیت یک کارخانه یا شرکت است به عبارت ساده، ریسک هم می تواند جنبه زیان (ریسک منفی) و هم جنبه سود (ریسک مثبت) را در برگیرد [۱۶].

۴- ریسک مالی و غیرمالی:

به طور کلی ریسک مالی پذیرش مخاطره در امور مالی است؛ در حالیکه ریسک غیرمالی پذیرش خطر جانی، اجتماعی امنیتی و ... است [۱۶].

ریسک های مالی و غیر مالی در بانک ها و موسسات مالی

ریسک در بانکها ممکن است در اثر تغییرات شاخص های اقتصادی و مالی مانند سطح قیمتها، نرخ ارز و... باشد یا به جهت وجود عدم اطمینان در مورد مسائل غیر اقتصادی و غیر مالی مانند پرسنل، قوانین و... پدید آید؛ بنابراین می توان ریسک های موجود در بانکها را می توان به دو دسته مالی و غیر مالی تقسیم کرد [۱۹].

ریسک های غیرمالی:

ریسک های غیرمالی ریسک هایی هستند که به عواملی جز عوامل مالی مانند پذیرش خطر جانی، اجتماعی، امنیتی و... بستگی دارند این ریسک ها تاثیر بسیار زیادی بر ریسک های مالی می گذارند بدین معنی که هر یک از ریسک های غیرمالی در نهایت باعث تغییرات در متغیرهای مالی می شوند و سرانجام باعث بروز یک ریسک مالی می گردند. ریسک های غیر مالی در شش گروه تقسیم می شوند که در زیر به طور خلاصه به آنها اشاره می شود [۲۰].

۱- ریسک مدیریتی:

تصمیمات نادرست مدیران در سطوح مختلف مدیریتی در یک سازمان یا شرکت باعث ایجاد اختلال در عملکرد و سودآوری آن می شود و تبعات منفی را بدنبال خواهد داشت. ریسک ناشی از تصمیمات نادرست مدیران را ریسک مدیریتی می نامند. این ریسک بر اساس میزان سطح عملکرد مدیران متفاوت است [۲].

۲- ریسک سیاسی:

این نوع ریسک از تصمیمات دولت نشات می گیرد. در صورتی که تصمیمات دولت به نحوی باشد که به شکل های گوناگون سرمایه گذاری را با مشکل مواجه سازد یا هنگامی که این تغییرات از ناحیه مراجع حقوقی، قضایی یا ادارات دولتی

باشد، ریسک به وجود آمده ریسک سیاسی نامیده می شود. تغییرهای قوانین از جمله قوانین مالیات و قوانین مربوط به صادرات و واردات به ریسک سیاسی خواهند انجامید [۲۳].

۳- ریسک صنعت:

صنعت عبارت است از گروهی از شرکتها که در یک بازار با یکدیگر رقابت می کنند و در حقیقت دارای قلمرو و یا بازار یکسانی می باشند [۲۳].

۴- ریسک عملیاتی:

زمانی که یک سازمان یا شرکت نتواند عملیات خود را به خوبی انجام دهد ریسک عملیاتی به وقوع می پیوندد. ریسک عملیاتی می تواند از قصور و عدم کارایی پرسنل و افراد، تکنولوژی و روند کاری رخ دهد [۲۳].

ریسکهای مالی:

ریسکهای مالی پذیرش مخاطره در امور مالی می باشد. در واقع ریسکهای مالی به طور مستقیم بر سود آوری سازمانها و موسسات اثر می گذارند و می تواند باعث ورشکستگی سازمانها شود. ریسک های مالی شامل ۵ نوع ریسک می باشد: [۲۰]

۱- ریسک نرخ ارز:

ریسک نرخ ارز بواسطه تغییر در نرخ ارز یعنی افزایش یا کاهش ارزش یک پول خارجی پیش می آید. کلیه سازمانها و موسساتی که خارج از مرزهای سیاسی با کشورهای دارای واحد پولی متفاوت ارتباط معاملاتی دارند، در معرض ریسک نرخ ارز قرار دارند. در واقع می توان اینگونه نتیجه گرفت که کلیه اقتصادهایی که با جهان خارج از مرزهای اقتصادی خود ارتباط دارند، از این ریسک تاثیر می پذیرند و هر چه میزان این تاثیر پذیرها بیشتر باشد، ریسک بیشتر است [۲۰].

۲- ریسک نرخ سود:

نرخ سود و تغییرات آن در اقتصاد کنونی یکی از عوامل مهم ریسک مالی محسوب می شود [۲۰]. اگر سازمانها و موسسات بخشی از داراییهای خود را به صورت داراییهای مالی نگهداری کنند با این ریسک مواجه خواهند شد.

۳- ریسک نقدینگی:

ریسک نقدینگی عبارت از خطر بروز کمبود نقدینگی برای تامین هزینه های جاری و نبود وجه نقد برای باز پرداخت تعهدات است. ریسک نقدینگی را می توان شایعترین نوع ریسک در کشورمان دانست. ریسک نقدینگی هم برای بانکها و موسسات مالی و هم برای شرکتهای تولیدی وجود دارد (راعی و سعیدی، ۱۳۸۵).

۴- ریسک تورم یا ریسک تغییرات سطح عمومی قیمتها:

تورم اصولاً باعث افزایش سطح عمومی قیمتها شده، بهای تمام شده کلیه نهاده های یک شرکت یا سازمان یا موسسه را افزایش می دهد و در نهایت سطح عملکرد آنها را تحت تاثیر قرار می دهد. این ریسک به عنوان ریسک قدرت خرید نیز شناخته می شود [۲۰].

۵- ریسک اعتباری:

احتمال عدم برگشت اصل و فرع تسهیلات اعطا شده را ریسک اعتباری می نامیم [۱۱]. این ریسک هنگامی رخ می دهد که گیرنده تسهیلات به علت عدم توان یا تمایل، به تعهدات خود در مقابل دهنده تسهیلات و در تاریخ سررسید عمل نمی کند. این ریسک از مهمترین ریسکها در نهادهای پولی و مالی می باشد که مدیران باید آن را مورد توجه قرار دهند و با تکنیک های مدیریتی درست و بجا آن را کاهش دهند و از ورشکستگی نهاد خود جلوگیری کنند. می توان گفت ریسک نکول یا ریسک اعتباری قبل از بروز اولین نشانه های ریسک نرخ ارز و ریسک نرخ سود وجود داشته است و به همین علت می توان آن را قدیمی ترین ریسک مالی به حساب آورد ریسک اعتباری از قدیمی ترین و بزرگترین خطراتی است که در داد و ستدها وجود دارد و خطر سوخت شدن اعتبار اعطایی هم که با قصور در پرداخت بدهی از سوی وام گیرندگان پیش می آید، یکی از بزرگترین خطرات مدیریتی تا این زمان است. بدیهی است که تفوق بر ریسک اعتباری، با ساز و کارهای اقتصادی همراه است و در نتیجه، بیشتر بانکها سیستم رتبه بندی داخلی پیشرفت های را برای وام گیرندگان در نظر می گیرند. ریسک اعتباری از نا اطمینانی در توانایی یک شریک معین برای دستیابی به اهدافش حاصل می شود. افزایش تنوع در انواع شرکاء و تنوع گسترده

اشکال وظایف، انواعی از مدیریت ریسک اعتباری هستند که به رأس فعالیت های مدیریت ریسک منتقل شده اند و به وسیله شرکت های حاضر در صنعت خدمات مالی انجام می شوند [۷] ریسک اعتباری، احتمال عدم انجام تعهد مشتری نسبت به بانک می باشد. تسهیلاتی که اصل و فرع آن بطور کلی بازپرداخت نمی شود و یا با تاخیر همراه است، منشاء ریسک اعتباری برای بانک محسوب می شود. این نوع ریسک به صورت ذاتی در بخش اعطای تسهیلات وجود دارد و در حقیقت احتمال غیرقابل وصول شدن وامها در نتیجه ورشکستگی یا زوال در کیفیت اعتباری وام گیرنده می باشد. علیرغم تحقیقات و نوآوریهای گوناگون انجام یافته در کنترل و نظارت بر ریسک اعتباری، هنوز هم در اغلب کشورها، این نوع ریسک از مهمترین عوامل ورشکستگی بانک ها است. تقریباً ۷۰ تا ۸۰ درصد سمت راست ترازنامه بانک ها با اعتبارات در ارتباط است و سرنوشت خود را به سرنوشت بانک پیوند می زند وضعیت اعتبارات بانک بروضعیت مالی بانک، ترازنامه، صورت سود و زیان و گردش وجوه نقد کاملاً مؤثر است [۶]

شاخص های ریسک اعتباری

به هنگام اعطای تسهیلات باید قوت و هوشیاری مبتنی بر ضوابط و معیارهای لازم به عمل آید، که لازمه آن شناسایی شاخص های ریسک اعتباری در اعطای تسهیلات است. این شاخص ها به دو دسته اطلاعات اعتباری و صورت های مالی تقسیم می شوند: الف) اطلاعات اعتباری: اطلاعاتی است که ارزیابی استفاده کنندگان را نسبت به نتایج وقایع گذشته و حال یا انتظارات آنان را در مورد رویدادهای آتی یک واحد اقتصادی تأیید یا تعدیل یا رد کند شاخص های اطلاعات اعتباری به شرح زیر طبقه بندی شده اند: ۱- سابقه کاری متقاضی، ۲- سرمایه، ۳- مبلغ چک برگشتی، ۴- میزان تعهدات به سایر بانکها، ۵- میزان وثیقه ب) صورتهای مالی: برای بررسی وضعیت مالی وام گیرندگان و نیز تعیین میزان توانایی آنها برای بازپرداخت تعهدات مربوطه ابزار و شاخص های مختلفی وجود دارد. یکی از این شاخص ها برای تسهیلات پرداختی، صورتهای مالی مختلف است. ترازنامه و صورت سود و زیان، صورت های مالی اساسی را تشکیل می دهند [۱۲].

قیمت تمام شده پول

یکی از عوامل مهم که در افزایش بهای خدمات بانکی و تسهیلات پرداختی از سوی بانکها تاثیر دارد قیمت تمام شده پول در سیستم بانکی است که البته افزایش و کاهش این قیمت نیز به دلایل زیادی وابسته است. طی سالهای گذشته به دلیل گران بودن تسهیلات بانکی که یکی از دلایل آن به گفته کارشناسان و فعالان بانکی بالا رفتن قیمت تمام شده پول در بانکهاست همواره باعث انتقاد مشتریان و فعالان اقتصادی از نظام بانکی شده است که تسهیلات گران بانکها در کنار مشکلات دیگرشان، آنها را با موانع زیادی مواجه کرده است. قیمت نرخ اعتبارات بانکی بستگی به نرخ تجهیز سپرده و هزینههای غیرعملیاتی بانک دارد. به معنای دیگر هزینههای جاری بانک همچون حقوق و دستمزد کارکنان، هزینههای اداری، استهلاک املاک به علاوه نرخ تجهیز سپرده. از طرفی بایستی بیان کرد که این قیمت در کشور ما به طور متوسط حدود ۱۳ تا ۱۴ درصد است، متوسط قیمت تمام شده پول برای بانکهای دولتی، حدود ۱۲ تا ۱۳ درصد و برای بانکهای خصوصی ۱۷ تا ۱۸ درصد است [۵] از طرف دیگر بررسیها نشان می دهد قیمت تمام شده پول در بانکهای دولتی حدود ۱۳ تا ۱۵ درصد است و این درحالی است که این قیمت در بانکهای خصوصی تا ۲۱ درصد نیز می رسد [۳].

عوامل مؤثر بر قیمت تمام شده پول

قیمت تمام شده پول در بانک ها به عوامل مختلفی بستگی دارد که مهمترین عامل در تعیین قیمت تمام شده پول هزینه های عملیاتی و غیر عملیاتی است. هزینه های عملیاتی شامل همه هزینه هایی است که بانک ها بابت جذب سپرده ها متحمل می شوند که عمده آن مربوط به سود پرداختی به سپرده های مشتریان است. هزینه های غیر عملیاتی شامل هزینه های اداری و پرسنلی، هزینه های استهلاک اموال منقول و غیر منقول و هزینه مطالبات مشکوک الوصول و... است. با افزایش تورم، هزینه های عملیاتی و غیر عملیاتی بانک ها همزمان افزایش یافته ضمن آنکه متقاضیان دریافت تسهیلات نیز

با این افزایش، متحمل هزینه های ناخواسته خواهند شد چرا که با افزایش هزینه های عملیاتی بانک ها به منظور حفظ حاشیه سود خود، تسهیلات جدید به متقاضیان را با نرخ های بالاتری پرداخت خواهند کرد. درخصوص رشد هزینه های عملیاتی می توان چنین استدلال نمود که زمانی که نرخ سود سپرده ها کمتر از نرخ تورم باشد سپرده گذاران تمایلی به سپرده گذاری در بانک ها ندارند، چراکه تورم موجب کاهش قدرت خرید آنان شده و ارزش پول را کاهش می دهد. لذا چنانچه سود متعلقه به سپرده های بانکی از نرخ تورم پائین تر باشد در عمل ارزش پول سپرده گذاران در بانک کاهش یافته و به واسطه بازدهی بالاتر و جذابیت سایر بازارها منجمله بازار مسکن، ارز و یا طلا، نقدینگی از نظام بانکی خارج و به بازارهای یاد شده سرازیر می شود. البته لازم به ذکر است مدت زمان نگهداری پول در دست مشتریان محدود بوده و پول بالاخره به شبکه بانکی باز می گردد [۳].

اهمیت و ضرورت پژوهش

بازار اعتبارات بانکی قسمتی از بازار مالی است که تجهیز و تخصیص منابع سرمایه گذاری به فعالیت های اقتصادی از طریق همین بازار مالی انجام می پذیرد. حفظ سلامت مالی بانک ها باید از جمله اولویت های سیاست گذاری اقتصادی در اقتصاد ملی کشورها به حساب آید. زیرا نقش نظام بانکی در فرآیند رشد و توسعه اقتصادی کشورها در جهت تجهیز منابع و تامین مالی برای اجرای پروژه ها، تامین سرمایه در گردش واحدهای تولیدی، اعطای تسهیلات رهنی و رفع نیازهای اساسی جمعیت و نیز جلوگیری از تعمیق روند کاهنده فعالیت های اقتصادی، سرمایه گذاری و اشتغال بسیار مهم می باشد. از آنجا که نظام مالی و بانکی با توجه به ویژگی های خاص خود با انواع گوناگونی از ریسک و مخاطره روبه رو هست بنابراین شناسایی و کنترل هر یک از این ریسک ها در جایگاه خود بسیار پراهمیت است. یکی از انواع ریسک هایی که موسسات بانکی با آن مواجه هستند ریسک اعتباری است که از اهمیت ویژه ای برای مدیران بانکی برخوردار است. بنابراین باید عوامل اثرگذار بر ریسک اعتباری شناسایی شود تا مدیران بانکی بتوانند درصد کاهش این ریسک گام بردارند. به همین منظور در این مقاله به بررسی رابطه ریسک اعتباری با قیمت تمام شده پول مطالعه موردی در بانک های ملی استان ایلام می پردازیم.

اهداف پژوهش

هدف اصلی

هدف اصلی تحقیق بررسی همبستگی بین ریسک اعتباری با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام است.

اهداف فرعی

- بین مطالبات سررسیده با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام
- بین مطالبات معوق با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام
- بین میزان وصول با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام
- بین مطالبات مشکوک الوصول باقیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام
- بین نوع وثائق مطالبات مشکوک الوصول با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام
- بین سن تقویمی مطالبات مشکوک الوصول با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام

فرضیه های پژوهش

فرضیه اصلی:

بین ریسک اعتباری با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام رابطه معنی داری وجود دارد.

فرضیه های فرعی:

بین مطالبات سررسیده با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام رابطه معنی داری وجود دارد
بین مطالبات معوق با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام رابطه معنی داری وجود دارد
بین میزان وصول با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام رابطه معنی داری وجود دارد
بین مطالبات مشکوک الوصول باقیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام رابطه معنی داری وجود دارد
بین نوع وثائق مطالبات مشکوک الوصول با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام رابطه معنی داری وجود دارد.
بین سن تقویمی مطالبات مشکوک الوصول با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام رابطه معنی داری وجود دارد.

قلمرو پژوهش

قلمرو زمانی:

از نظر بعد زمانی این تحقیق از ابتدای سال ۱۳۹۴ تا پایان سال ۱۳۹۸ مورد استفاده قرار گرفته است.

قلمرو مکانی:

قلمرو مکانی تحقیق بانک های ملی استان ایلام است.

قلمرو موضوعی:

بررسی رابطه ریسک اعتباری با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام است.

پیشینه تحقیق

نوروزی در مقاله های تحت عنوان تاثیر متغیرهای کلان بر ریسک اعتباری بانکها در ایران که در فصلنامه پژوهش های پولی و بانکی در سال ۱۳۹۳ منتشر شد به بررسی این موضوع می پردازد. در این مطالعه نمونه ای متشکل از ۱۶ بانک کشور انتخاب شده است. نمونه مورد بررسی داده های سالانه بانکهای ایران از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۱ است. مدل داده های پانل پویا وقفه متغیر وابسته در رگرسیون حضور دارد و وجود این وقفه ماندگاری ریسک اعتباری بانکها را نشان می دهد.
کیمیاگری و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه ای با عنوان مدل ریسک اعتباری بازپرداخت تسهیلات مشتریان اعتباری بانک (موردی حوزه شهرضا بانک ملی ایران) با استفاده از روش رگرسیون لجستیک یک نمونه ۳۱ تایی از شرکت ها که در سال های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۰ از بانک ملی حوزه شهرضا تسهیلات اعتباری دریافت نموده اند، بررسی شده است. این کار با انتخاب ۲۸ متغیر که از لحاظ سیستم بانکی و مجربین این رشته اهمیت به سزایی داشته انتخاب شده و پس از جدا سازی نوع کمی و کیفی، تعداد ۱۵ متغیر اصلی انتخاب شدند اعتبار و با ایجاد یک جدول تمامی اطلاعات بدست آمد و با استفاده از نرم افزار SPSS نتایج مبنی بر ارتباط مشتریان با باز پرداخت بدست آمد.

اشرف احمدیان (۱۳۹۱) در مطالعه ای با عنوان مدیریت ریسک اعتباری، چالش پیشروی تامین مالی در سیستم بانکی ایران با هدف صورت بندی مدلی در جهت کاهش شکاف های موجود بین سیستم بانکی و بخش خصوصی در حوزه تامین مالی به بررسی چالش از دیدگاه سیستم بانکی از یک طرف و بنگاه های اقتصادی از طرف دیگر عملیاتی و در پایان راه کارهای عملیاتی در جهت کاهش شکاف های موجود بین سیستم بانکی و بخش خصوصی در حوزه تامین مالی بهبود فرایند تامین مالی ارائه نمود است.

ارمشی (۱۳۹۰) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی رابطه بین ریسک اعتباری مشتریان و برخی متغیرهای مالی و جمعیت شناختی پرداخت. پس از تخمین مدل، نتایج ذیل مورد تأیید قرار گرفت: متغیرهای جنسیت، درآمد، نوع

سکونت، تأهل، سن و وضعیت شغلی مشتریان بر احتمال عدم نکول تسهیلات تاثیرگذار بوده اما متغیر درآمد دارای تاثیر منفی می باشد. و متغیرهای اندازه وام و دوره بازپرداخت در نمونه مورد مطالعه بی تاثیر می باشند.

واشینگتن در سال ۲۰۱۴ در مقاله ای تحت عنوان تاثیر متغیرهای کلان اقتصادی بر روی ریسک اعتباری در سیستم بانکی کنیا به بررسی این موضوع می پردازد ۴۳ بانک تجاری در کنیا وجود دارد این مطالعه از داده های سری زمانی تمام ۴۳ بانک تجاری در کنیا در دوره سالانه ۲۰۱۳-۱۹۹۰ استفاده شده است. به منظور توضیح عوامل مطالبات غیرجاری در صنعت بانکداری در کنیا، مطالعه از مدل حداقل مربعات معمولی OLS استفاده شده است.

کاسترو (۲۰۱۳) مطالعه ای با عنوان عوامل اقتصاد کلان ریسک اعتباری در سیستم بانکی: مورد GIPSI انجام داد. در این مطالعه رابطه میان پیشرفت های اقتصاد کلان و ریسک اعتباری بانکی در کشورهای یونان، ایرلند، پرتغال، اسپانیا و ایتالیا که اخیراً به واسطه شرایط نامطلوب اقتصادی و مالی تحت تاثیر قرار گرفته اند، مورد بررسی قرار گرفت. یافته های این مقاله نشان می دهد که تمام معیارهای سیاسی که می تواند برای ترویج رشد، اشتغال، بهره وری و رقابت و به منظور کاهش بدهی های عمومی و خارجی در این کشورها اجرا شوند، برای ایجاد ثبات در اقتصاد خود بسیار ضروری هستند.

داسیلوا و دیوینو (۲۰۱۳) مطالعه ای با عنوان نقش قوانین بانکی در یک اقتصاد تحت ریسک اعتباری و شوک نقدینگی در برزیل انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان داد که ریسک اعتباری دوره ای است و ریسک پیش فرض به ویژگی های ساختاری بستگی دارد. بر این اساس سیاست گذاران بانکی می توانند با تنظیم سیاستهایی برای ارتقاء ثبات مالی و کارایی، نوسانات در خروجی را کاهش دهند.

پائولا و همکاران (۲۰۱۲) مطالعه ای با عنوان ارزیابی ریسک اعتباری و تاثیر پیمان جدید سرمایه ای بازل در شرکت های کوچک و متوسط: تجزیه و تحلیل تجربی نشان دادند که احتمال ریسک غیر پیش فرض در سال آینده، تابع افزایش سودآوری، نقدینگی، پوشش، و فعالیت و کاهش تابع اهرم است. شرکت های کوچک تر و کسانی که تنها با یک ارتباط بانکی به احتمال بالاتر ریسک پیش فرض خواهند داشت. یافته ها نشان می دهد که یک بانک اصلی برای وارد شدن به اجرای سیاست هایی برای کاهش ریسک از طرق افزایش حاشیه که سابقاً بسیار بالا بوده است، بسیار با انگیزه است.

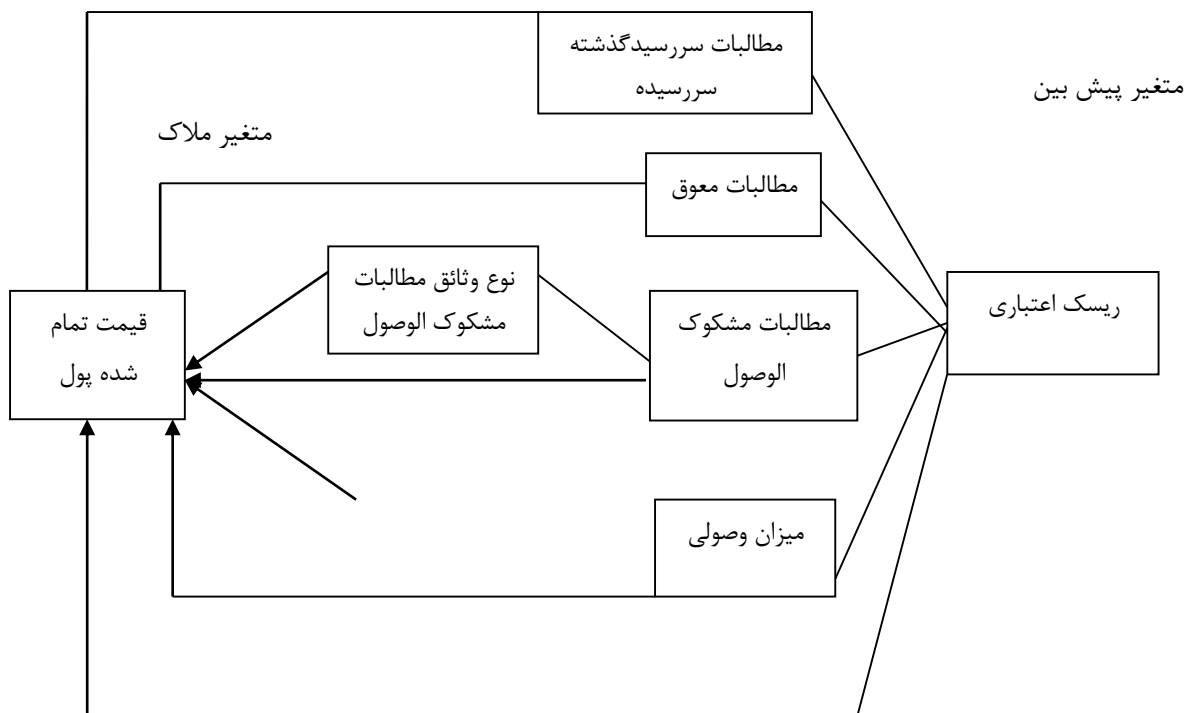
نورا و همکاران (۲۰۱۲) در مطالعه ای با عنوان ارزیابی ریسک اعتباری: کاربرد داده کاوی در یک بانک روستایی برای ارائه یک درخت تصمیم گیری برای ارزیابی ریسک اعتباری بانکی در بالی از تکنیک داده کاوی استفاده کردند. مدل ارائه شده معیاری جدید در تحلیل کاربرد وام فراهم نمود. نتایج ارزیابی نشان داد که اگر این مدل به کار گرفته شود، بانک می تواند وام های ناکارا را تا کمتر از ۵ درصد کاهش دهد و بانک نیز می تواند به عنوان یکی از بانک های کارا دسته بندی شود.

خدایی وله زاقرد و سایرین در سال ۲۰۱۲ طی مقالهای تحت عنوان اثر عوامل کلان اقتصادی بر ریسک اعتباری در سیستم بانکی ایران به بررسی تاثیر عوامل کلان اقتصادی بر ریسک اعتباری در ۱۹ بانک خصوصی و دولتی طی سالهای ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۰ پرداختند. در این مطالعه، دوازده متغیر کلان اقتصادی مطرح شده است، از جمله نرخ تورم، نرخ اشتغال، نرخ بیکاری، نرخ بهره، نرخ رشد دلار، نرخ رشد یورو، رشد شاخص سهام، رشد واردات، رشد صادرات، رشد تولید ناخالص داخلی به قیمت های جاری، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی به قیمت های ثابت، رشد نقدینگی که به عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده است و ریسک اعتباری به عنوان متغیر وابسته است. در این مطالعه، رابطه میان متغیرهای شاخصهای کلان اقتصادی با ریسک اعتباری بانکها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و اسپیرمن و آزمون رگرسیون مورد بررسی قرار گرفته است.

روش تحقیق

این پژوهش از نظر نوع هدف کاربردی، روش تحقیق توصیفی از نوع همبستگی می باشد. که به بررسی همبستگی بین متغیرها پرداخته است و از نظر بعد زمانی نیز، از نوع پژوهش های گذشته نگر است.

مدل مفهومی تحقیق:

جامعه و نمونه آماری:

جامعه آماری این تحقیق شعبه بانک های ملی استان ایلام به تعداد ۳۶ شعبه در ۵ سال متوالی از سال ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۸ می باشد. نمونه آماری شامل ۳۶ شعبه بانک های ملی استان ایلام بود که نمونه گیری به روش سر شماری انجام شد.

تجزیه و تحلیل داده ها:

روش تجزیه و تحلیل داده ها آزمون همبستگی پیرسون می باشد.

ریسک اعتباری:

شامل مطالبات سررسیده، معوق و مشکوک الوصول مزبور تقسیم بر کل مانده تسهیلات می باشد و عدد به دست آمده بیانگر میزان ریسک بانک مورد نظر می باشد. [۴].

$$100 * (\text{مطالبات مشکوک الوصول} + \text{مطالبات معوق} + \text{مطالبات سررسیده})$$

سودسالیهای آینده- مانده کل تسهیلات

ریسک اعتباری استاندارد در بانک ها عدد پنج می باشد اما در ایران به دلایل مختلف ریسک اعتباری بسیار بالاتر از رقم مورد نظر می باشد

مطالبات سررسید گذشته:

برای سنجیدن این متغیر از مانده سرفصل مربوطه از خلاصه حسابهای دفتر کل بانک های ملی استان ایلام استفاده می کنیم.

مطالبات معوق:

برای سنجیدن این متغیر از مانده سرفصل مربوطه از خلاصه حساب دفتر کل بانک های ملی استان ایلام استفاده می کنیم.

مطالبات مشکوک الوصول:

در بانک روش محاسبه ذخیره مطالبات مشکوک الوصول براساس بخشنامه ارائه شده از سوی بانک مرکزی جمهوری اسلامی بانک صورت می گیرد. می توان گفت که براساس روش تجزیه و تحلیل سنی و با لحاظ نمودن نوع وثیقه یا ضمانت به شرح ذیل انجام می گیرد.

معاف

۷۰ درصد	۱- وثیقه ملکی
۵۰ درصد	۲- ماشین آلات
۸۰ درصد	۳- اوراق مشارکت با تضمین سیستم بانکی
۱۰۰ درصد	۴- اوراق مشارکت با تضمین دولت
۱۰۰ درصد	۵- نقدی یا حسابهای سپرده ای
۰ درصد	۶- ضمانتی

در راستای نحوه اقدام در زمینه محاسبات ذخیره مطالبات مشکوک الوصول بر مبنای مدت زمان نوع مطالبات به روش های ذیل انجام و پس از تعدیل حساب مربوطه در دفاتر بانک ثبت می گردد.

۱- مانده حساب کل مطالبات جاری و غیر جاری پس از کسر ما به التفاوت نوع ضمانت و یا وثیقه مطالبات جاری ۱/۵ درصد ذخیره عام.

۲- مانده حساب مطالبات سررسید گذشته که بیشتر از ۲ ماه و کمتر از ۶ ماه از سررسید آنان گذشته باشد از اعمال نوع وثیقه و یا ضمانت معادل ۱۰ درصد ذخیره خاص.

۳- مانده حساب مطالبات معوق که بیشتر از ۶ ماه و کمتر از ۱۸ ماه از سررسید آنان گذشته باشد پس از اعمال نوع وثیقه و یا ضمانت معادل ۲۰ درصد ذخیره خاص.

۴- مانده حساب مطالبات مشکوک الوصول که بیشتر از ۱۸ ماه و کمتر از ۵ سال گذشته باشد پس از اعمال وثیقه و یا ضمانت معادل ۵۰ درصد ذخیره خاص.

۵- مانده حساب مطالبات مشکوک الوصول که بیشتر از ۵ سال از سررسید آنان گذشته باشد پس از اعمال وثیقه و یا ضمانت معادل ۱۰۰ درصد ذخیره خاص (تصویب نامه هیأت وزیران، ۱۳۸۸).

با عنایت به مراتب بالا جدول میزان درصد ذخیره مطالبات مشکوک الوصول بر مبنای مدت زمان نوع مطالبات به شرح ذیل می باشد.

ردیف	نوع مطالبات	مدت	درصد ذخیره
۱	تسهیلات جاری	۰	۱/۵
۲	مطالبات سررسید گذشته	از ۲ تا ۶ ماه	۱۰
۳	مطالبات معوق	از ۶ ماه تا ۱۸ ماه	۲۰
۴	مطالبات مشکوک الوصول کمتر از ۵ سال	از ۱۸ تا ۵ سال	۵۰
۵	مطالبات مشکوک الوصول بیش از ۵ سال	بیش از ۵ سال	۱۰۰

قیمت تمام شده پول:

$$۱۰۰ * \text{جمع هزینه های غیربهره ای} + \text{جمع هزینه های بهره ای} = \text{قیمت تمام شده پول}$$

کل منابع به کار گرفته شده

هزینه های بهره ای: عبارتند از سود سپرده ها، هزینه تامین مالی و جوازی پس انداز قرض الحسنه لازم به توضیح است هزینه تامین مالی بهره ای است که به مانده بستانکار حساب مرکز که از عملیات ورودی و خروجی بانک حاصل شده است تعلق می گیرد در ضمن به مانده بدهکار حساب مرکز نیز درآمد تعلق می گیرد.

هزینه های غیربهره ای: عبارتند از هزینه های اداری، پرسنلی، استهلاک و هزینه مطالبات مشکوک الوصول می باشد کل منابع به کارگرفته: شامل جمع کل دارائیه یا بدهی های بانک می باشد که از صورتهای مالی بانک استخراج می گردد.

کل محاسبات مذکور در محدوده سال مورد نظر محاسبه می گردد که با انجام محاسبات مذکور قیمت تمام شده پول در یک سال مالی به دست می آید. (بخشنامه های داخلی بانک های ملی).

نتایج و بررسی فرضیات تحقیق

بین ریسک اعتباری با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام رابطه وجود دارد.
 بین مطالبات سررسیده باقیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام رابطه وجود دارد.
 بین مطالبات معوق با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام رابطه وجود دارد.
 بین میزان وصول با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام رابطه وجود دارد.
 بین نوع وثائق ضمانتی مطالبات مشکوک الوصول با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام رابطه وجود دارد.
 بین سن تقویمی مطالبات مشکوک الوصول با قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام رابطه وجود دارد.
 همان طور که در جدول ذیل مشاهده می شود، رابطه بین ریسک اعتباری، مطالبات سررسیده، مطالبات معوق، میزان وصول، مطالبات مشکوک الوصول، نوع وثائق ضمانتی مطالبات مشکوک الوصول و سن تقویمی مطالبات مشکوک الوصول با قیمت تمام شده پول به ترتیب برابر ۰/۴۷۴، ۰/۷۶۲، ۰/۸۶۲، -۰/۷۱۶، ۰/۸۵۳، ۰/۷۴۷، ۰/۹۵۴ و با معنی داری به ترتیب برابر (۰/۱۲، ۰/۰۰۲، ۰/۰۰۱، ۰/۰۰۹، ۰/۰۰۱، ۰/۰۰۱ و ۰/۰۰۱) است و چون معنی داری همه آنها کوچکتر از سطح معنی داری $\alpha = 0.05$ هستند لذا فرض عدم وجود رابطه رد می شود و در نتیجه بین ریسک اعتباری، مطالبات سررسیده، مطالبات معوق، مطالبات مشکوک الوصول، نوع وثائق ضمانتی مطالبات مشکوک الوصول و سن تقویمی مطالبات مشکوک الوصول با قیمت تمام شده پول با توجه به همبستگی مثبت رابطه مستقیم و معنی داری وجود دارد. یعنی با افزایش این متغیرها، قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام افزایش می یابد و همچنین بین، میزان وصول با قیمت تمام شده پول با توجه به همبستگی منفی رابطه عکس و معنی داری وجود دارد. یعنی با افزایش میزان وصول قیمت تمام شده پول در بانک های ملی استان ایلام کاهش می یابد.

جدول رابطه بین ریسک اعتباری، مطالبات سررسیده، مطالبات معوق، میزان وصول، مطالبات مشکوک الوصول، نوع وثائق ضمانتی مطالبات مشکوک الوصول و سن تقویمی مطالبات مشکوک الوصول با قیمت تمام شده پول

قیمت تمام شده پول			متغیر
نوع رابطه	وجود رابطه	معنی داری	ضریب همبستگی پیرسون
مستقیم	دارد	۰/۰۱۲	۰/۴۷۴
			ریسک اعتباری

مطالبات سررسیده	۰/۷۶۲	۰/۰۰۲	دارد	مستقیم
مطالبات معوق	۰/۸۶۲	۰/۰۰۱	دارد	مستقیم
میزان وصول	-۰/۷۱۶	۰/۰۰۹	دارد	معکوس
مطالبات مشکوک الوصول	۰/۸۵۳	۰/۰۰۱	دارد	مستقیم
نوع وثائق ضمانتی مطالبات مشکوک الوصول	۰/۷۴۷	۰/۰۰۱	دارد	مستقیم
سن تقویمی مطالبات مشکوک الوصول	۰/۹۵۴	۰/۰۰۱	دارد	مستقیم

بحث و بررسی

با توجه به بررسی صورت گرفته ۸۳/۷ درصد از مانده مطالبات غیر جاری استان در ۴ زیر بخش متمرکز شده است، براین اساس زیر بخش اعتباری ۴۲ درصد، تسهیلات با ۳۰/۱ درصد، صنایع خارج از بخش ۶/۹ درصد و خدمات با ۴/۷ درصد بیشترین سهم از مانده مطالبات غیر جاری استان را به خود اختصاص داده اند. بیشترین ریسک اعتباری در بخش ها مربوط به بخش صنایع خارج از بخش با ریسک ۲۳/۹ درصد و کمترین ریسک مربوط به بخش بازرگانی ملی با ریسک ۱ درصد می باشد بخش خدمات علیرغم برخورداری از سهم بالا از مطالبات غیر جاری استان به دلیل افزایش پرداخت، از ریسک پایین تری نسبت به متوسط استان برخوردار است. بیشترین سهم از مانده مطالبات جاری به میزان ۸۰/۳ درصد می باشد. همچنین بیشترین مطالبات غیر جاری استان به میزان ۸۳/۷ درصد می باشد. ۵۸ درصد از مطالبات غیر جاری استان در طبقه مشکوک الوصول، ۱۳ درصد در طبقه معوق و ۲۹ درصد در طبقه سررسید گذشته قرار دارد. بیشترین ریسک اعتباری در بخش ها مربوط به بخش صنایع خارج از بخش با ریسک ۲۳/۹ درصد و کمترین ریسک مربوط به بخش بازرگانی ملی با ریسک ۱ درصد می باشد. بخش خدمات علیرغم برخورداری از سهم بالا از مطالبات غیر جاری استان به دلیل افزایش پرداخت، از ریسک پایین تری نسبت به متوسط استان برخوردار است. حدود ۸۳ درصد مطالبات سررسید گذشته، ۷۹ درصد مطالبات معوق و ۸۹ درصد مطالبات مشکوک الوصول در بخش های صنایع خارج از بخش، و خدمات بازرگانی متمرکز می باشند. بیشترین سهم از مطالبات جاری و غیر جاری استان در طبقات ریالی ۱۰ تا ۲۰۰ میلیون ریالی و ۱۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ میلیون ریالی و کمترین سهم در طبقه ریالی کمتر از یک میلیون ریالی قرار دارد. حدود ۴۰ درصد مطالبات غیر جاری استان در طبقات ریالی زیر ۲۰ میلیون ریالی و ۶۰ درصد در طبقات بالای ۲۰ میلیون ریالی قرار دارد. حدود ۹۹ درصد از تعداد مطالبات غیر جاری استان در طبقات ریالی زیر ۲۰ میلیون ریالی متمرکز شده اند. حدود ۸۳ درصد از مبلغ مطالبات غیر جاری استان در طبقات ریالی زیر ۲۰ میلیون ریالی متمرکز شده اند. به طوریکه ۸۶/۸ درصد مطالبات سررسید گذشته، ۸۶/۸ درصد مطالبات معوق و ۸۴/۹ درصد مطالبات مشکوک الوصول استان در این محدوده قرار دارند. مطالبات جاری و غیر جاری استان در ۱۳ طبقه ریالی گروه بندی و مورد بررسی قرار گرفته اند. با توجه به آمار موجود ۴۰/۵ درصد از مطالبات غیر جاری استان در گروه های ریالی پایین تر از ۲۰ میلیون ریالی قرار دارد. ۱۷/۲ درصد از مطالبات غیر جاری استان نیز در طبقه ریالی بالاتر از ۲۰ میلیون ریالی قرار دارد. حدود ۸۳ درصد از مبلغ مطالبات غیر جاری استان در طبقات ریالی زیر ۲۰ میلیون ریالی متمرکز شده اند. به طوریکه ۸۶/۸ درصد مطالبات سررسید گذشته، ۸۶/۸ درصد مطالبات معوق و ۸۴/۹ درصد مطالبات مشکوک الوصول استان در این محدوده قرار دارند. حدود ۹۹ درصد از تعداد مطالبات غیر جاری استان در طبقات ریالی زیر ۲۰ میلیون ریالی متمرکز شده اند.

ریسک اعتباری پنج سال مالی ۹۴ الی ۹۸ به شرح ذیل بوده است .

سال ۹۴: ۱۵/۴

سال ۹۶: ۲۱/۳

سال ۹۸: ۱۱/۹

سال ۹۵: ۲۵/۷

سال ۹۷: ۱۶/۸

قیمت تمام شده پول در پنج سال مالی ۹۴ الی ۹۸ به شرح ذیل بوده است .

سال ۹۴: ۱۱/۲

سال ۹۶: ۱۶/۸

سال ۹۸: ۱۳/۹

سال ۹۵: ۱۴/۶

سال ۹۷: ۱۰/۴

در سال ۱۳۹۵ که میزان کاهش قیمت تمام شده به میزان کاهش ریسک اعتباری نبوده و دلایل ذیل بوده است ۱- میزان وصولی بیشتر از طبقه سررسیده و معوق بوده که هزینه مطالبات مشکوک الوصول تعلق گرفته به آن کمتر از طبقه مشکوک الوصول می باشد. ۲- با توجه به اینکه در سال ۹۵ بیشتر وصولی از محل تمدید تسهیلات خشکسالی بوده است بنابراین در مقابل وصول تسهیلات پرداخت شده و عملاً تاثیری در حساب مرکز نداشته (وجه نقدی بابت وصول مطالبات وصول نگردیده است) در نتیجه تاثیری در کارمزد تامین مالی که در قیمت تمام شده موثر می باشد نداشته است. و در سایر سالها به جزء سال ۹۷ تاثیر مستقیم کاهش ریسک اعتباری در کاهش قیمت تمام شده پول به روشنی قابل مشاهده می باشد. جدول ذیل میزان و درصد هزینه و بهره و تامین مالی مرکز همچنین میزان سود سپرده ها را به کل هزینه ها مشخص می نماید. مشاهده می گردد درصد سود سپرده ها به کل سپرده ها در سال های ۹۴ الی ۹۸ به شرح ذیل می باشد .

۱۳۹۴	٪۲۸
۱۳۹۵	٪۲۳/۹۶
۱۳۹۶	٪۲۴/۰۴
۱۳۹۷	٪۴۰/۷۷
۱۳۹۸	٪۵۰/۹۰

مشاهده می گردد به یکباره درصد سود سپرده ها به کل هزینه های بهره ای از سال ۹۷ تا ۹۸ افزایش یافته یعنی سال ۹۷ معادل ۴۰/۷۷٪ و سال ۹۸ معادل ۵۰/۹۰ درصد و این مسئله بیانگر افزایش هزینه های بهره و در نتیجه افزایش قیمت تمام شده پول شده است و علیرغم تاثیر زیاد ریسک اعتباری در کاهش قیمت تمام شده پول قیمت تمام شده پول در سال ۹۸ افزایش یافته است در ضمن با توجه به افزایش نرخ سپرده ها سبد سپرده ای استان نیز تغییر یافته و سهم سپرده های سود دار در ترکیب سپرده ها افزایش یافته است که به شرح ذیل بوده است .

٪۱۱/۴	جاری اشخاص
٪۴	جاری شرکتهای
٪۵/۲	جاری قرض الحسنه
٪۲۷/۵	بدون سود
٪۳/۷	پس انداز ویژه بانوان
٪۳/۲	جاری پس انداز

۱۴/۶٪	پس انداز قرض الحسنه
۲۲/۵٪	انواع کوتاه مدت
۲۸/۶٪	انواع بلند مدت
۷۲/۵	سود دار
۵٪	طرح تبسم
۱/۸٪	صندوق یکم

ملاحظه می گردد میل سپرده گذاران به سمت سپرده های سود دار بیشتر شده و سهم این سپرده ها به ۷۲/۵٪ رسیده در نتیجه هزینه های بهره ای بانک بالا رفته و متعاقب آن قیمت تمام شده پول افزایش یافته است. لذا پیشنهاد می گردد: در پرداخت تسهیلات کلیه مقررات مد نظر قرار گیرد تا در زمان وصول بانک با مشکل مواجه نگردد. با توجه به اینکه به ترتیب مطالبات مشکوک الوصول، معوق و سررسیده بیشترین تاثیر را در هزینه مطالبات مشکوک الوصول دارند اهداف راهبردی بانک در زمینه کاهش ریسک اعتبار بایستی بیشتر معطوف به وصول به ترتیب مطالبات مشکوک الوصول، مطالبات معوق و مطالبان سررسیده باشد تا میزان هزینه ی مطالبات مشکوک الوصول در بانک کاهش یابد. با توجه به تأثیر نوع تضمین تسهیلات در محاسبه هزینه مطالبات مشکوک الوصول در هنگام پرداخت تسهیلات حتی المقدور تسهیلات از نوع پشتوانه وثیقه ملکی، اوراق مشارکت و سپرده نقدی استفاده گردد. در وصول تسهیلات نوع ضمانتی بیشتر مد نظر قرار گیرد. با توجه به تاثیر مانده مرکز درکارمزد تامین مالی که در قیمت تمام شده پول موثر می باشد. مانده حساب مرکز همواره مد نظر مدیران بانک قرار گیرد. سود سپرده و سود تسهیلات بایستی براساس قیمت تمام شده ی پول تعیین گردد برای شفاف شدن هزینه های مطالبات مشکوک الوصول تا درآمد و هزینه بانکها متعادل گردد. انتقال تسهیلات به سر فصل های مطالبات سر رسیده، معوق و مشکوک الوصول در موعد مقرر صورت می پذیرد.

محدودیت های پژوهش

تمامی آمار مربوط به بانکها از طریق گزارشات مدیریتی بانک مرکزی و ترازنامه بانکها جمع آوری شده است. گزارشات مدیریتی هر سال توسط بانک مرکزی از تمامی بانکها جمع آوری و دسته بندی می شود که در این میان بعضی از بانکها اطلاعاتشان ناقص بود و برخی دسته بندی متفاوتی نسبت به سر فصل های بانک مرکزی داشتند و در بعضی از سالها تناقض اطلاعات وجود داشت که ما از آخرین اطلاعات ثبت شده در بانک مرکزی استفاده کردیم و جاهایی که ناقص بود با مراجعه به ترازنامه خود بانکها اطلاعات را تکمیل کردیم. مشکلات فوق موجب شد جمع آوری داده ها زمان زیادی را به خود اختصاص داد.

پیشنهادات

تمامی بانکهای ایران برای این مطالعه در نظر گرفته نشده و پیشنهاد می شود که اگر کسی در صدد این پژوهش برآمد با لیست تمامی بانکهای ایران این پژوهش را انجام دهد تا نتایج کاملتری بدست آورد.

پیشنهادات کاربردی برای سازمان ها

پیشنهاد می شود مدیران ستادی بانکهای تجاری در جریان اتفاقات اقتصادی کشور باشند و آن را مورد بررسی قرار دهند تا بتوانند میزان تغییرات عوامل کلان و برون بانکی را پیش بینی کنند و با پیش بینی آن جلوی ضرر و زیان بانک را بگیرند و ریسک اعتباری را کاهش دهند. مثلا اگر پیش بینی می شود که تورم بالا می رود آنها می دانند که بالا رفتن تورم عملکرد بانک را تحت تاثیر قرار می دهد پس باید برنامه ای برای این موضوع داشته باشند که بتوانند با پیاده کردن سیاست جدیدی اثر بالا رفتن تورم را خنثی کنند که بر عملکرد بانک تاثیر نگذارد و جلوی افزایش ریسک اعتباری را بگیرند. بانک مرکزی به عنوان نهاد نظارتی است و عملکرد بانک های تجاری را زیر نظر دارد و از مشکلات و نابسامانی های آنها آگاه است.

بانک مرکزی می تواند سیاست های کلی اعمال کند تا بتواند در صدد ثبات عوامل برون بانکی جلوی تاثیر این عوامل را بر بانکها بگیرد و از ورشکستگی آنها جلوگیری کند. یا با پیش بینی صحیح عوامل کلان در آینده بانک های تجاری را در جریان قرار دهد و سیاست ها را به آنها اعمال کند. و اینکه در ایران سیستم متشکل درباره مشتریان بانکی وجود ندارد که آنها را رتبه بندی کند و در اختیار تمامی بانکها قرار دهد تا آنها برای اعطای تسهیلات به آن سیستم رجوع کرده و بتوانند متقاضیان را غربال کنند و به این صورت مشتریان با ریسک بالاتر را حذف کنند یا برای اعطای تسهیلات به آنها وثیقه های مطمئن تر دریافت نمایند.

منابع و مراجع

- [۱] اشرف احمدیان، علی (۱۳۹۱) مدیریت ریسک اعتباری، چالش پیشروی تامین مالی در سیستم بانکی ایران، سومین کنفرانس بین المللی صنعت احداث.
- [۲] ارمنشی، مینا (۱۳۹۰) شناسایی متغیرهای مؤثر بر ریسک اعتباری مشتریان حقیقی بانک سامان (شعب شمال کشور)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی.
- [۳] نقی نتاج، غلامحسین (۱۳۹۰) عوامل تاثیرگذار در قیمت تمام شده پول در بانکها، نور نیوز،
- [۴] جماعت، علی، عسگری، فرید (۱۳۸۹) مدیریت ریسک اعتباری در سیستم بانکی با رویکرد داده کاوی، مطالعات کمی در مدیریت زمستان ۱۳۸۹؛ ۱(۳): ۱۱۵-۱۲۶
- [۵] تقوی مهدی، لطفی علی اصغر، سهرابی عبدالرضا. ۱۳۸۷. مدل ریسک اعتباری و رتبه بندی مشتریان حقوقی بانک کشاورزی. پژوهشنامه اقتصادی زمستان ۱۳۸۷؛ (۴) (ویژه نامه طرح تعدیل اقتصادی): ۹۹-۱۲۸.
- [۶] تقوی، مهدی، ۱۳۸۹، ارزیابی و ارائه الگوی مناسب برای شناسایی، اندازه گیری و کنترل ریسک های مالی در موسسات مالی و اعتباری (مطالعه موردی بانک ملت) پژوهش های مدیریت پاییز ۱۳۸۹؛ ۲۱(۸۶): ۱-۱۰.
- [۷] شمس الدینی، اکبر (۱۳۸۹) اصول مدیریت ریسک اعتباری، بانک صادرات سال دهم، صص ۸۴-۸۷.
- [۸] فلاح شمس میرفیض (۱۳۸۶) طراحی و تبیین مدل ریسک اعتباری در نظام بانکی کشور، مجموعه مقالات شانزدهمین همایش بانکداری اسلامی.
- [۹] فلاح شمس میرفیض، مهدوی راد حمید. ۱۳۸۹. طراحی مدل اعتبارسنجی و پیش بینی ریسک اعتباری مشتریان تسهیلات لیزینگ (مورد مطالعه: شرکت لیزینگ ایران خودرو، مهندسی مالی و مدیریت پرتفوی تابستان ۱۳۸۹؛ ۱(۲): ۲۲-۱.
- [۱۰] کریمخانی، عباسعلی، فراتی، مهتاب (۱۳۹۱) بررسی اثر متغیرهای کلان اقتصادی بر منابع و مصارف بانک ها، اداره تحقیقات و کنترل ریسک، بانک سپه.
- [۱۱] کیمیاگری، محمدعلی، امینی، محمدجعفر، طباطبایی آرانی، حمید، حسینی، لیلا (۱۳۹۱) مدل ریسک اعتباری بازپرداخت تسهیلات مشتریان اعتباری بانک (موردی حوزه شهرضا بانک ملی ایران)، نهمین کنفرانس بین المللی مهندسی صنایع.
- [۱۲] کرمی، مصطفی (۱۳۸۹) ارائه مدلی برای ارزیابی وضعیت ریسک اعتباری مشتریان قبل از اعطای تسهیلات بانکی، بانک صادرات سال دهم زمستان ۱۳۸۸ و بهار ۱۳۸۹ شماره ۵۰ و ۵۱.
- [۱۳] همتی، عبدالناصر و محبی تژاد، شادی، ۱۳۸۸، ارزیابی تاثیر متغیرهای کلان اقتصادی بر ریسک اعتباری بانک ها. پژوهشنامه اقتصادی زمستان ۱۳۸۸؛ (۶) (ویژه نامه بانک): ۳۳-۵۹.
- [۱۴] عبدالمجید، مرضیه، (۱۳۹۶). بررسی تاثیر عوامل کلان اقتصادی بر ریسک اعتباری، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه غیر دولتی - غیر انتفاعی خاتم، دانشکده علوم انسانی، گروه اقتصاد، رشته علوم اقتصادی، شهریور ۱۳۹۶.
- [15] Castro, Vítor (2013) Macroeconomic determinants of the credit risk in the banking system: The case of the GIPSI, *Economic Modeling*, 31, 672-683.
- [16] Da Silva ,Marcos Soares, Divino,Jose Angelo (2013)The role of banking regulation in an economy under credit risk and liquidity shock , *North American Journal of Economics and Finance*, available at SciVerse ScienceDirect Markets Conference, Federal Reserve Bank of Atlanta.
- [17] Ngurah, I. Gusti, Mandala, Narindra, Nawangpalupi, Catharina Badra, Rian Praktiko, Fransiscus (2012) Assessing Credit Risk: An Application of Data Mining in a Rural Bank, *Procedia Economics and Finance*, Volume 4, Pages 406-412.
- [18] E. Philip Davis, Dilruba Karim, Dennison Noel, The bank capital-competition-risk nexus – A global perspective, *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, J. Int. Financ. Markets Inst. Money, <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2019.101169>

- [19] Eftychia Nikolaidou, Sofoklis Vogiazas, Credit risk determinants in Sub-Saharan banking systems: Evidence from five countries and lessons learnt from Central East and South East European countries, *Review of Development Finance* 7 (2017) 52–63.
- [20] Ameni Ghenimi, Hasna Chaibi, Mohamed Ali Brahim Omri, The effects of liquidity risk and credit risk on bank stability: Evidence from the MENA region, *Borsa _Istanbul Review*, 17-4 (2017) 238e248.
- [21] Sydney Chikalipah, Credit risk in microfinance industry: Evidence from sub-Saharan Africa, *Review of Development Finance* 8 (2018) 38–48.
- [22] Angeline Ng, M. Ariff, Does credit rating revision affect the price of a special class of common stock? *Borsa _Istanbul Review* 19-S1 (2019) S44eS55.
- [23] Ahmet Incekaraa, Harun Çetinkaya, Credit Risk Management: A Panel Data Analysis on The Islamic Banks in Turkey, *Procedia Computer Science* 158 (2019) 947–954.
- [24] Arkadiusz Sieroń, Endogenous versus exogenous money: Does the debate really matter? *Research in Economics* 73 (2019) 329–338